

راهبردهای تدریس موثر در آموزش کلاس‌های چند پایه

کیهان نجفی

دانشجوی کارشناسی، علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان استان کرمانشاه.

نام نویسنده مسئول:

کیهان نجفی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۲/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۴

چکیده

در نظام آموزشی کشور ما، وجود کلاس‌های چند پایه واقعی اجتناب‌ناپذیر است شرایط سخت محیطی کمبود جمعیت دانش‌آموزی، کمبود نیروی انسانی و فضای آموزشی، مهاجرت طبیعی یا اجباری و وجود مشکلات و مسایل متعدد دمالی و اقتصادی از عواملی هستند که امکان تشکیل واحد آموزشی رابا کلاسهای تک پایه محدود می‌سازند.

هدف مقاله‌ی حاضر، بررسی مشکلات روش‌های موجود تدریس در کلاس‌های چند پایه و چگونگی مدیریت کلاس‌های چند پایه است. سوال‌های این پژوهش در مورد وضعیت فیزیکی مدارس و کلاس درس، روشهای تدریس، عوامل اثرگذار بر روش تدریس و مدیریت کلاسهای چند پایه است.

در نوشتن این مقاله از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است براساس نتایج بدست آمده عوامل اثرگذار بر روش تدریس از دیدگاه معلمان چند پایه، کمبود وقت تعداد زیاد دانش‌آموزان در هر پایه، عدم آگاهی از شیوه‌های تدریس در کلاس چند پایه، کمبود وسایل آموزشی، نامناسب بودن ترکیب سنی دانش‌آموزان و عدم تمرکز حواس بوده است. و بر اساس نتایج، مناسبترین روش‌های تدریس در کلاسهای چند پایه جهت مدیریت بهتر این کلاس‌ها عبارتند از: روش سخنرانی، پرسش و پاسخ، همیاری، حل مسئله و آزمایش است.

واژگان کلیدی: کلاس چند پایه، مشکلات کلاس‌های چند پایه، معلم یار.

مقدمه

کامل (۲۰۱۲) بیان می کند: اتفاق نظر گسترده‌ای در رابطه با تاریخ ظهور مدارس چند پایه وجود دارد، سوابق تاریخی نشان می‌دهد که آموزش و پرورش سنتی در سراسر جهان اساساً چند پایه بوده است. کمبرینگ (۲۰۱۱) بر این عقیده است که تدریس چند پایه یک رویکرد جدید برای تدریس نیست و در بسیاری از نظام‌های آموزشی در سراسر جهان یافت می‌شود. همیلتون (۱۹۹۸) می‌گوید: تدریس در قرون وسطی با توجه به توانایی‌های فردی نه سن و پایه برگزار می‌شود.

کلاس‌های چند پایه بخش قابل توجهی از تحصیل در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را تشکیل می‌دهد. در واقع تعداد دانش‌آموزان در کلاس‌های چند پایه در حال افزایش است.

به نقل از توماس و شاو (۱۹۹۲): در کشورهای در حال توسعه، افزایش کلاس‌های چند پایه در نتیجه تلاش برای میزان افزایش دسترسی به آموزش ابتدایی به خصوص برای دختران با تاسیس مدارس نزدیک به جوامع روستایی است.

آمار نشان می‌دهد که در نظام آموزش و پرورش ایران حدود یک میلیون دانش‌آموز در کلاس‌های درس چند پایه به تحصیل می‌پردازند. دانش‌آموزان کلاس‌های درس چند پایه را دانش‌آموزان روستایی یا دانش‌آموزان حومه شهرهای کوچک و دور افتاده تشکیل می‌دهند. آموزگاران کلاس‌های درس چند پایه نیز بیشتر از مناطق روستایی برخاسته‌اند. که عمدتاً دارای مدرک تحصیلی دیپلم هستند و کمترین آموزش‌ها را دیده‌اند و از آموزش‌های پایه‌ی معلمی بی‌بهره‌اند [۱].

موضوعی که ما در این مقاله با آن کار می‌کنیم موضوعی جامع و مهم در تدریس موفق است و پژوهش زیادی در این باره انجام گرفته است که به اختصار به بعضی از آن‌ها می‌پردازیم.

مژگان ذاکری حسن آبادی (۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان توصیف وضعیت تدریس در کلاس‌های چند پایه و ارائه راهکارهایی جهت تدریس اثر بخش به این نتیجه رسیده است که مولفه‌های اصلی تدریس در کلاس‌های چند پایه شامل: ۱- طراحی و تدوین تدریس ۲- اجرای تدریس ۳- سازماندهی و مدیریت کلاس ۴- روابط انسانی ۵- مسئولیت حرفه‌ای ۶- ارزشیابی عملکرد دانش‌آموزان ۷- ویژه‌گی‌های شخصیتی معلم می‌باشد.

علی مولایی، مهدی عابدی، ستاره رشیدی نیا، شهرزاد فتح الهی (۱۳۹۶) در کاری با نام مدیریت و کلاس‌داری به این رسیده‌اند که معلم از طریق اداره صحیح کلاس می‌تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و با ایجاد محیطی آرام و بدون تنش و درگیری دانش‌آموزان را در فعالیت یادگیری افزایش دهد.

مهسا علم الهدی (۱۳۹۶) در نوشته‌ای تحت عنوان مدیریت برنامه‌ریزی درسی کلاس‌های چند پایه بر اساس دیدگاه انتقادی به این نتیجه رسیده است که آموزش و پرورش باید رابطه‌ی کهنه و پدرسالارانه‌ی خود معلم و شاگردی را در هم شکنند و به تربیت انسان‌هایی بپردازد که در برخورد با دیگران، نقادانه به جهان خود می‌نگرند.

یافته‌های مهدی عابدی، علی پور امامی، اسد خاوری، علی مولایی (۱۳۹۶) با عنوان مدیریت و کلاس‌داری به این اندیشه رسیده‌اند که مدیریت کلاس بر عهده معلم است که قبل از آموزش یا هرگونه اقدام تربیتی و رفتاری باید کلاس درس را جهت تحقق اهداف، مدیریت نماید.

نتایج پژوهش علی باقری، کنیز رسولی، مریم رسولی، صغری آزادی (۱۳۹۶) با عنوان بررسی درک مفهوم و تنبیه در مقابل انضباط مثبت برای مدیریت رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس به این نتیجه رسیده‌اند که انضباط، رفتار کودک را شکل می‌بخشد و با تشویق او بدون وارد آوردن نتایج دردناک و بی‌معنی، به او کمک می‌کند تا خویشتن‌داری را بیاموزد.

زیبا دینی پور (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان بررسی رابطه سبک مدیریت کلاس معلم و جو روانی به این نتیجه رسیده است که بین سبک کلاس در بعد مدیریت رفتار و میزان اضطراب دانش‌آموزان رابطه منفی معناداری وجود دارد.

نتایج پژوهش محمد مشکی ماجلان (۱۳۹۵) با عنوان مدیریت و برنامه‌ریزی کلاس‌های چند پایه به این یافته رسیده است که مسئولیت یک معلم چند پایه در برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت، طیف وسیعی از فعالیت‌های مناسب با هر پایه و ترکیبی از چند پایه و درگیر کردن کودکان در یادگیری است.

یافته‌های فیروز جایی (۱۳۹۰) با عنوان کلاس‌های چند پایه به این نتیجه رسیده است که وجود کلاس‌های چند پایه امری اجتناب ناپذیر و بودن آن در هر نظام آموزشی برای رفع نواقعی لازم است.

در این مقاله ما به صورت کامل تر و جامع تری به موضوع مدیریت و سازماندهی کلاس های چند پایه و عواملی در این راستا نقش دارند پرداخته ایم و با دسترسی به این پژوهش می توان راحت تر به خیلی از مفاهیم در این مورد دست پیدا کرد. معلم کلاس درس چند پایه باید روشها، فنون و راهبردهای متعدد مؤثری برای تدریس آماده کند و به طور اثر گذاری آنها را برای جلب رضایت مندی دانش آموزان به کارگیرد.

کوکسکان (۲۰۱۱) بر این عقیده است که مدیریت کلاس درس چند پایه، به سبب ترکیب سنی و جنسی مختلف دانش آموزان، مشکل تر از مدیریت در کلاس های عادی است. برخورداری دانش آموزان از توانایی ها و استعداد های گوناگون و رویدادها و فعالیت های متنوعی که در یک جلسه از کلاس درس با سرعت قابل توجهی اتفاق می افتد، برنامه ریزی تدریس، مدیریت کلاس درس و ارزشیابی در کلاس های چند پایه را پیچیده تر می کند. مدیر آموزگاران و معلمان این کلاس ها با توجه به تجربه های خود، وضعیت محیطی و عاطفی کلاس درس، شناخت فراگیران و بهره گیری از مطالعات خود، از شیوه های خاصی برای اداره کلاس درس، استفاده می کنند که بسیاری از این روش ها متناسب با شرایط کلاس های چند پایه نیستند.

یکی از مشکلات در مدیریت کلاس درس کمبود وقت است که معلم در کلاس های چند پایه باید بسیار تلاش کند با مدیریت درست زمان به طور هماهنگ به همه ی دانش آموزان توجه کافی داشته باشد و به آن هدفی که مهد نظر دارد در پایان یک وقت ۴۵ دقیقه دست پیدا کند. پس لازم است که با تاکتیک های مختلفی وقت را مدیریت کرد.

برای نحوه ی اداره ی کلاس باید از شیوه هایی استفاده کرد که مفید باشند و دانش آموزان بتواند ارتباط خوب و مفیدی با معلم داشته باشند و معلم بتواند همه ی دانش آموزان را به هدف آموزشی برساند. بنابراین معلم باید با توجه به مزایا و معایب شیوه های مختلف و کاربرد آن در کلاس خود، بهترین روش را برای دانش آموزان برگزیند.

سازماندهی کلاس درس شامل جنبه هایی مانند آرایش فیزیکی نشستن، تنظیم موقعیت کار دانش آموزان، فضای کافی در کلاس درس برای انجام فعالیت ها، کتابخانه های موجود در کلاس درس و دو یا چند تخته است. همه ی این جنبه ها برای همراهی کردن و تدریس پایه های مختلف در یک کلاس درس مهم است. بنابر یافته های باندی (۱۹۸۰)، سازماندهی کلاس های چند پایه به مراتب حساس تر از سازماندهی کلاس های عادی است. به طوری که توانایی معلمان جهت برنامه ریزی و سازماندهی کلاس های چند پایه مهم ترین عامل موفقیت آنها است. به همین دلیل معلم کلاس درس چند پایه، باید فعالیت های دانش آموزان، چگونگی آرایش کلاس (شیوه ی نشستن آنها). کف اتاق، نحوه ی استفاده از تابلو و حتی دیوارهای کلاس را سازماندهی کند. بدین صورت بخشی از وقت کلاس را به انجام این کارها هدر می دهد و اگر با تهیه طرح درس به سازماندهی و مدیریت یادگیری در کلاس درس اقدام کند با مشکلات کمتری روبه رو خواهد شد [۲].

پس نیازها، خواسته ها و مشکلات موجود ما را بر آن می دارد که برای کاهش معضلات و افزایش کیفیت یادگیری و کاهش نابرابری های تحصیلی گام های جدی تری برداریم تا بتواند در فرایند یاددهی - یادگیری دانش آموزان مؤثر باشد.

اهداف آموزش کلاس های چند پایه

- ❖ فراهم کردن آموزش لازم با افزایش میزان دست یابی به آن در مناطق روستای ی و کم جمعیت
- ❖ تداوم خدمات آموزشی در شهرهای کوچک که با کاهش شمار دانش آموزان روبرو هستند.
- ❖ استفاده بهینه از منابع محدود
- ❖ بهبود کیفیت و سودمندی آموزش

شباهت ها و تفاوت های بین کلاس های چند پایه و تک پایه

شباهت های بین کلاس های چند پایه و تک پایه [۳]

- * ممکن است معلمان شایستگی ها و برنامه های یکسانی داشته باشند.
- * ممکن است مدارس برنامه های درسی و منابع مشابهی داشته باشند.
- * ممکن است فراگیران توانایی های یادگیری متفاوتی در هر دو نوع کلاس داشته باشند.

تفاوت های بین کلاس های چند پایه و تک پایه [۳]

در کلاس چند پایه:

- * وقت بیشتری برای طراحی و سازمان دهی لازم است.
- * جمعیت فراگیران کم است.
- * آموزش تخصصی چند پایه در کار نیست و حمایت محدودی از معلمان صورت می گیرد یا حمایتی نمی شود.
- در کلاس های تک پایه:
- * وقت کمتری برای طرح ریزی و سازماندهی لازم است.
- * حمایت فراگیران زیاد است.
- * حمایت دولتی وجود دارد.

مشکلات و مسایل کلاس های درس چند پایه

یکی از مسایل اساسی در کلاس های چند پایه، نیروی انسانی است. در این کلاس ها معمولاً معلم علاوه بر تدریس محتوای آموزشی، امور اداری مربوط به مدیر، معاون، متصدی امور دفتری و وظایف مربی بهداشت، معلم ورزش و ... را نیز عهده دار است و از سوی دیگر او باید به عنوان یک پژوهشگر در آموزش کیفی و یک مشاور اجتماعی نیز ایفای نقش کند. این در حالی است که هیچ انگیزه اجتماعی، اقتصادی ویژه ای برای آن ها فراهم نشده است و افراد علاقمند و شایسته حرفه معلمی تمایلی به خدمت در این کلاس ها ندارند [۴].

از سوی دیگر حق معلمان فارغ التحصیلی مراکز تربیت معلم هم برای تدریس در این کلاس ها، آمادگی، اطلاعات و تجربه مناسب ندارند و از هیچ آموزش پیش از خدمتی که زمینه ساز تجربه عملی و تفکر درباره ی تدریس چند پایه باشد، برخوردار نیستند. در مجموع برای معلمان چند پایه آموزش جداگانه وجود ندارد و آن ها ناچارند از طریق تجربه و آزمایش، روش هایی را مورد استفاده قرار دهند و هیچ تدبیری جهت ارتقای توانایی ها و صلاحیت ایشان جهت به کارگیری روش های مؤثر تبادل تجارب و اطلاعات و ... اندیشیده نشده است. این دیدگاه که معلمان آموزش دیده برای تدریس تک پایه به طور اتوماتیک می توانند در کلاس های چند پایه تدریس کنند، غیر قابل قبول است و مخصوصاً که از کم تجربه ترین افراد در دسترس (سرباز معلم، آموزشیاران نهضت سواد آموزی، بومیان با سواد و ...) برای اداره این کلاس ها استفاده می شود [۴].

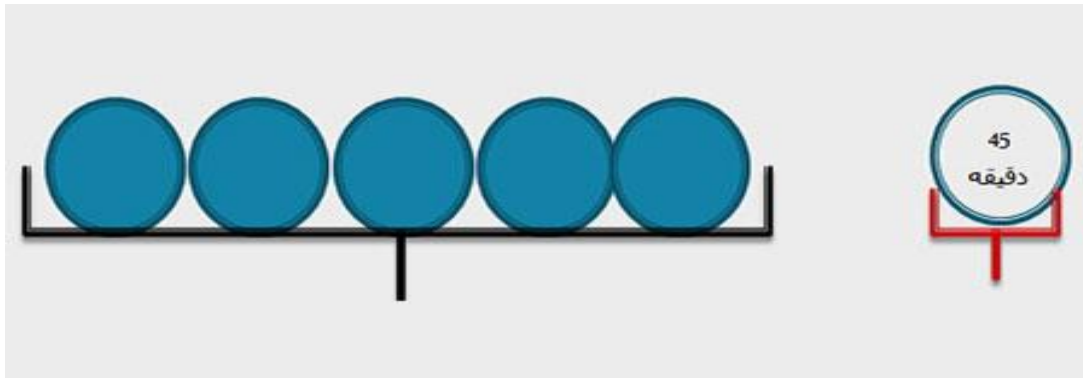
در مجموع مشکلات خاصی همچون کمبود وقت، نقصان تجربه و کمبود اطلاعات معلمان مدارس چند پایه در امر تدریس و کلاس داری حرفه ای، نا مناسب بودن فضای آموزشی و کمبود کلاس درس، عدم هماهنگی بین مدرسه و خانواده و کمبود تجهیزات آموزشی منجر به نارضایتی معلمان می گردد مخصوصاً در مواردی که معلم به عنوان مدیر، دفتر دار، خدمتگزار، معاون، نامه رسان هم ایفای نقش می کند. و در کلاس نیز باید بیش از یک معلم تک پایه مهارت، توانایی و اطلاعات داشته باشد.

شیوه های اداره کلاس های چند پایه

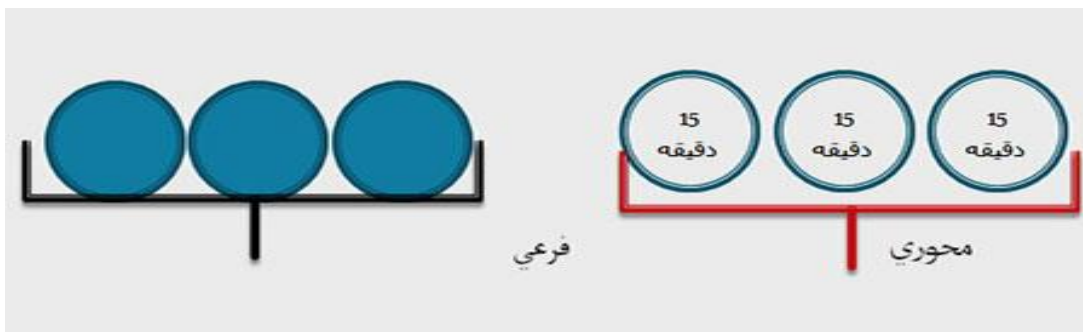
این که معلم چه شیوه هایی را بر میگزیند به موضوع درس، شخصیت آموزگار و دانش آموز بستگی دارد. از میان این شیوه ها می توان برخی را یادآور شد از جمله:

۵-۱- طریقه محوری (ارایه موضوع های ناهمبند): در این روش برای هر پایه درس معینی پیش بینی می شود به طریقی که حداکثر سه گروه از دانش آموزان با زمان تعیین شده با معلم کار کنند. برای گروه های دیگر دروسی معین می شود که به تعامل کمتری نیاز دارند. برای مثال معلم با یک گروه علوم کار می کند در حالی که گروه های دیگر به انجام کار هنری، نوشتن انشا، خط و تمرین ریاضی می پردازند. در این روش چون اساس کار معلم در هر ساعت با یک یا دو و احتمالاً سه گروه می باشد و گروه های معینی در محور کار قرار می گیرند، روش محوری نامیده می شود [۳].

شکل ۱ و ۲ روش محوری بر پایه قرار دادن یک و سه پایه به عنوان محور را نشان می دهند با دقت به این شکل ها می توان این موضوع را درست تر فهمید:

شکل ۱: روش قرار دادن یک پایه به عنوان محور

شکل ۲: روش قرار دادن سه پایه به عنوان محور

۵-۲- طریقه گروهی (ارایه موضوع‌های همانند): شیوه دیگری که می‌توان در تدریس کلاس‌های چندپایه به کار گرفت، تدریس درس و موضوع واحد است، در یک جلسه درس به کلیه پایه‌های موجود در یک کلاس درس که به روش گروهی یا یک موضوعی و یا دروس همسان نام‌گذاری می‌شود یک موضوع ارایه می‌شود، مثلاً در یک جلسه درسی به تمام پایه‌ها ریاضی ارایه می‌شود [۳].

محاسن شیوه گروهی در اداره کلاس‌های چند پایه:

۵-۲-۱- از وسایل آماده شده برای تدریس، برای چندپایه می‌توان استفاده کرد. بدین طریق هم در وقت و هزینه صرفه جویی می‌شود و هم بر مفید بودن تدریس می‌افزاید.

۵-۲-۲- با این روش می‌توان دانش‌آموزانی که در بعضی از دروس عقب‌مانده‌گی دارند در پایه‌ی پایین‌تر قرارداد تا عقب مانده‌گی جبران شود و دانش‌آموزانی که پیشرفته هستند از درس سطح بالاتر استفاده کننده در این روش می‌توان از روش آموزش تا حد تسلط استفاده کرد که از روش‌های جدید آموزشی بسیار فعال و موثر در یادگیری است.

۵-۲-۳- تدریس موضوع همانند در یک جلسه درسی به تمام پایه‌ها شانس توجه به همه پایه‌ها را به یک نسبت افزایش می‌دهد. زیرا زمینه‌ی کار معلم در محدوده‌ای است که هم دانش‌آموز می‌تواند به قسمتی از نکات مورد علاقه‌اش گوش دهد و هم معلم فرصت رسیدگی بیشتر به پایه‌ها را پیدا می‌کند [۵].

۵-۲-۴- شیوه مشترک محوری و گروهی: در این روش بعضی از دروس به طور گروهی و بعضی به طور محوری تدریس می‌شود. آنچه مهم است این که معلم طوری برنامه‌ریزی کند که بتواند از هر روش مدتی استفاده کند و پس از ارزیابی از پیشرفت کار، روش خود را انتخاب نماید [۵].

اصول آموزش در کلاس‌های چند پایه

(الف) حداکثر بهره‌وری از زمان با توجه به اینکه دانش‌آموزان این کلاسها، بیش از یک پایه می‌باشند و زمان نیز ثابت باشد لذا زمانبندی فعالیت‌های آموزشی از اهمیت خاصی برخوردار است.

(ب) تأکید بر عناصر اساسی تر در فرایند یاددهی - یادگیری. تأکید فعالیت های معلم و دانش آموزان باید حول محور این دو عنصر باشد.

(ج) بهره گیری از روشهای تدریس فعال محدودیت زمان و تنوع دانش آموزان در این کلاسها، روشهایی را اقتضاء می کند که باشند و تکیه و یادگیری، تدریس و ارزشیابی چون آنها دانش آموزان فعالتر باشند و به معلم این فرصت را بدهد که رسیدگی لازم را در مورد همه دانش آموز آن به عمل آورد.

(د) شناسایی و تأکید بر مفاهیم و مضامین اساسی و کلیدی کتاب های درسی.

(ه) بهره گیری از دانش آموزان مستعد پایه های بالاتر و حضور دانش آموزان در پایه های مختلف در متوجه کمیت، کیفیت آموزش نماید. اما با بر نامه ریزی و سازماندهی مناسب دانش آموزان این تهدیدات را می توان به فرصتی جهت یادگیری مطلوب و همکارانه بین دانش آموزان تبدیل کرد.

(و) توجه بیشتر به فعالیت های گروهی با توجه به مواجهه همزمان معلم با دانش آموزان پایه های مختلف، این فرصت فراهم است که به موازات تعامل مستقیم معلم با یکی از پایه ها، برای دانش آموزان سایر پایه ها، فعالیت های گروهی متناسب با هدفهای آموزشی را برای دانش آموزان تعریف و به آنها محول نمود.

(ی) بهره گیری از ظرفیت خاص این کلاسها برای جبران ضعف پایه های قبلی دانش آموزان عملیاتی کردن این اصل مستلزم شناسایی ضعف های دانش آموزان در پایه های قبلی توسط معلم است تا در هنگام تدریس، با اتخاذ روش مناسب، توجه خاص اینگونه دانش آموزان را جلب نماید، به عبارت دیگر در اینگونه موارد، معلم می تواند تدریس مشترک برای پایه های مختلف داشته باشد [۴].

محاسن کلاس های چند پایه

قبل از اینکه از بحث های بیان شده در این مقاله نتیجه گیری کلی را بیان کنم لازم دانستم هرگاه معایب برنامه ای بیان شود از محاسن آن نیز بحث شود کلاس های چند پایه ای با توجه به مشکلات واضحی که دارد محاسنی هم دارد که با اندکی مطالعه در تاریخ تعلیم و تربیت می توان دریافت که سابقه، کلاس های چند پایه به آغاز تعلیم و تربیت گروهی منتهی می شود و با در نظر گرفتن بافت جمعیتی روستاها در آینده نیز وجود خواهد داشت و حتی بیشتر خواهد شد: زیرا علاوه بر آن که مساله غیر اقتصادی بودن کلاس های کم تعدادی را حل می کند به تکمیل پایه های تحصیلی نیز کمک می نماید با توجه به این تفصیلات می توان به صورت خلاصه محاسن این کلاسها را چنین بیان کرد.

۱-۷- ما می توانیم از خود دانش آموزان پایه های بالاتر برای آموزش دانش آموزهای پایه های پایین تر استفاده کنیم (این کار باعث بالا رفتن عزت نفس دانش آموز شده و فشار کاری معلم را کم می کند)

۲-۷- در این کلاس ها می توان جبران بعضی از عقب ماندگی های دانش آموزان پایه های بالاتر را با قرار دادن آنها در جریان آموزشی پایه های پایین تر کرد برای مثال در پایه دوم دانش آموزی نمی تواند صداها را کاملاً تشخیص دهد ما می توانیم در هنگام تدریس صدای جدید به پایه اول این دانش آموز را نیز در جریان آن آموزش به صورت غیرمستقیم قرار دهیم.

۳-۷- در وقت و هزینه می توان صرفه جویی کرد به این ترتیب که معلم می تواند از برخی وسایل آماده شده برای همه پایه ها استفاده نماید.

۴-۷- تعامل بین دانش آموزان پایه های بالاتر و پایین تر باعث ایجاد انگیزه در یادگیری می شود و همچنین می توانند از همدیگر بیاموزند (یعنی یک دانش آموز هم می تواند از دوستانش یاد بگیرد و هم یاد بدهد).

۵-۷- دانش آموزان پایه های بالاتر در جریان تکرار دروس سالهای قبل خود قرار می گیرد و مروری بر آموخته های پیشین خود خواهند که در تثبیت یادگیری موثر است.

۶-۷- دانش آموزان پایه های پایین تر تا حدودی با درسهای سالهای بالاتر آشنا می شوند و این خود پیش زمینه ای برای یادگیری وسیع تر آنها خواهد بود [۷].

مشکلات خاص کلاس‌های چندپایه و راه حل آن‌ها

اگر اداره‌ی یک کلاس درس معمولی با عنایت به مسائل خاص تربیتی و آموزشی در حد یک فن و هنر قابل قبول باشد با ذکر پاره‌ای از مسائل خاص کلاس‌های چندپایه می‌توان به درجه اهمیت، مهارت و کارآیی معلم کلاس‌های چندپایه پی برد. در ذیل مشکلات کلاس‌های چندپایه را در دو بخش آموزشی و غیر آموزشی مورد بحث قرار داده و راه حل‌های لازم را جهت رفع قسمتی از مشکلات ارائه می‌دهیم. در بیان راه حل‌ها بدترین حالات را در نظر گرفتیم و از تجارب همکاران محترم چندپایه استفاده نموده ایم. امیدواریم خوانندگان بویژه همکاران محترم مدارس چندپایه (چه مدارس عادی و چه همکاران مدارس عشایر) راه حل‌های دیگر خود در مورد هر قسمت را ارسال تا با نام آنها درج شود.

ابتدا مشکلات را مطرح کردیم و سپس به تشریح هر کدام می‌پردازیم البته برخی از مشکلات که نیاز بود به طور مفصل به آنها پردازیم در مطلب جدا به بحث خواهیم گذاشت.

پیش از تشریح راه حل مشکلات لازم بود به مهم‌ترین مشکل که خصوصا در مدارس چندپایه به طور نامحسوس بر کار همکاران تاثیر گذاشته که بحث نگرش و نوع نگاه به مدارس چندپایه است را به طور مختصر اشاره‌ی البته در مطلبی جدا به طور مفصل در این باره سخن می‌گوییم.

به مثال زیر توجه کنید:

شخصی را در نظر بگیرید که فردا آزمون دارد و امروز با وجود آنکه درس خوانده اما تصور می‌کند که آزمون فردا را خیلی ضعیف خواهد گرفت؟

و در همان حالت همان شخص را در نظر بگیرید که تصور او این است که آزمون فردا را با موفقیت خواهد داد؟

در دو حالت فوق‌تر شخص همان شخص است اما تصورات او در نتیجه آزمون او تاثیر خواهد گذاشت.

تصورات شخص بالا در حوزه چندپایه مصداق پیدا می‌کند از آنجا که نسبت به وجود مدارس چندپایه نگاه منفی وجود دارد این نوع نگاه حتی در کتاب‌های معروفی که در حوزه چندپایه هم نوشته شده است و این مدارس را به عنوان مشکل و معضل معرفی می‌کنند در تمام محتوا تاثیر می‌گذارد. حال اگر این نوع نگرش‌ها در نظام آموزشی رسوخ پیدا کند در نوع برنامه ریزی و تصمیمات به این گونه مدارس تاثیر می‌گذارد و حتی بر نوع کار همکار تاثیر می‌گذارد پس باید سعی نمود چنین نگرش‌هایی را از خود دور داشت و خود را تحت تاثیر این نگرش‌ها قرار نگیریم (بحث نگرش در چندپایه به طور مفصل و در مطلب جدا بررسی خواهد شد)

حال به تشریح مشکلات و بیان راه حل‌ها پرداخته همکاران محترم با توجه به شرایط محیطی خود از این راه حل یا با ایجاد تغییراتی از آن استفاده کنند همچنین اگر راه حلی غیر از موارد ذکر شده سراغ دارید و اجرا کردید برای ما ارسال تا پس از بررسی با نام شما ثبت شود [۴].

مشکلات آموزشی

کمبود وقت:

یکی از مشکلات مهمی که همکاران چندپایه با آن مواجه هستند بحث زمان تدریس است که همواره کمبود زمان یکی از

دغدغه‌های این گونه مدارس است به گونه‌ای که همکار شش پایه در یک زنگ همزمان شش درس را باید تدریس کند [۴]

راه حل (۱) استفاده از روشهای اداره کلاس چندپایه بویژه روش گروهی و محوری - گروهی (این روشها به تفصیل در قسمت روشهای تدریس چندپایه) توضیح داده شد.

راه حل (۲) تفاوت زمان استراحت: در مدارس ابتدایی از هر ساعت ۴۵ دقیقه برای تحصیل و ۱۵ دقیقه برای استراحت، برنامه ریزی شده است. که هر کلاس ابتدایی در طول تحصیل روزانه ۴ بار از فرصت استراحت استفاده می‌کند. اگر زمان استراحت را طوری تنظیم نماییم که فراغت دانش آموزان به طور متناوب برنامه ریزی شود. به طور قابل ملاحظه‌ای در وقت صرفه جویی خواهد شد.

در این روش دانش آموزان از حق استراحت خود محروم نمی شوند اما معلم کلاس مربوطه دچار مشکل می شود که می تواند با برنامه ریزی دقیق این نقیصه را جبران کند.

(البته با توجه به آنکه معلم در این راه حل وقت استراحت ندارد راه حل اول را در اولویت و در حالت های ویژه از این راه حل استفاده کنیم)

راه حل (۳) حذف فرصت اختصاص داده شده برای حضور و غیاب دانش آموزان: یک معلم علاقمند هرگز قسمتی از وقت مفید آموزشی را صرف حضور و غیاب دانش آموزان نمی کند بلکه با گذشت یک هفته از سال با یک نیم نگاهی به نیمکت ها از حضور و عدم حضور دانش آموزان مطلع می شود. البته در این صورت باید به برقراری ارتباط موثر و متقابل معلم با دانش آموز در برنامه های آموزشی اهمیت بیشتری داده شود تا موجب قطع ارتباط عاطفی دانش آموزان و معلم نگردد. اگر چه در کلاسهای چند پایه به دلیل حضور مرتب و پیوسته معلم در کلاس این مشکل زیاد احساس نمی شود.

راه حل (۴) ثبت فعالیت ها در چک لیست یا دفاتر شاخص آموزشی در خارج از وقت: در یک کلاس چند پایه (شش پایه) در هر روز ۳۰ مورد فعالیت آموزشی صورت می گیرد. (برای هر پایه ۵ جلسه) اگر معلم بخواهد این فعالیت ها را در دفتر نمره ثبت کند حداقل در هر روز چند دقیقه از فرصت مفید آموزشی ضایع می شود. بهتر است فعالیت های انجام یافته در یک صفحه به صورت خلاصه نوشته و بعد از پایان وقت آموزشی اگر همکاری بیتوته هستی شب ها و در غیر آن صورت در زمان مناسب به صورت دقیق در دفتر ثبت کنید

راه حل (۵) تکلیف دانش آموزان در خارج از وقت آموزشی بررسی گردد: برای عمل به این شیوه لازم است که ابتدای سال دانش آموزان را به داشتن دو دفتر تکلیف تشویق و توجیه کرد. هر روز صبح دفتر تکلیف دانش آموزان جمع آوری شده و بعد از وقت آموزشی توسط معلم بررسی می شود و همان شب تکلیف داده شده در دفتر دیگر نوشته می شود و باز فردای آن، دفاتر دیروز پس داده و دفاتر دیگر جمع آوری می شود. (به خصوص برای دانش آموزان کلاس اول)

راه حل (۶) تعیین یک زمان خاص در خارج از وقت آموزشی برای پاسخ به ارباب رجوع: معلم کلاس های چند پایه علاوه بر معلمی، مدیریت آموزشگاه را نیز برعهده دارند. با این وصف مسلماً هر روز تعدادی ارباب رجوع خواهد داشت که برای انجام اموری مانند: درخواست گواهی پرونده ی تحصیلی، اخذ مرخصی یا مطلع شدن از وضع تحصیل فرزند خود به آموزشگاه مراجعه و موجب تضییع وقت مفید آموزشی می شوند. در ابتدای سال وقت بخصوصی را جهت پاسخ به ارباب رجوع مشخص و از طریق دانش آموزان به اولیاء اعلام کنید و یا روی مقوا نوشته و به دیوار دفتر آموزشگاه نصب کنید.

فقدان تجهیزات آموزشی

اثر مفید استفاده از تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی در تعمیق یادگیری چیزی نیست که بر کسی پوشیده باشد. اما متأسفانه در کلاس های چندپایه این مشکل به دو دلیل ایجاد می شود:

الف) پایین بودن سرانه ی دانش آموزی (در این گونه مدارس حتی برای تهیه سوخت زمستانی هم مشکل مالی وجود دارد) که قدرت خرید وسایل کمک آموزشی را از مدیران مجتمعه و معاون آموزگار سلب می کند.

ب) در اولویت قرار نداشتن مدارس چندپایه در هنگام توزیع وسایل کمک آموزشی رایگان، از طرف اداره به دلیل پایین بودن آمار دانش آموزان، استفاده از وسایل و تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی به عنوان تسهیل کننده ی امر یادگیری، بخشی است که در تمام تحقیقاتی که در این خصوص صورت گرفته به اثبات رسیده است.

ج) در برخی موارد که کیت های آموزشی و وسایل آموزشی و آزمایشگاهی وجود داشته نگرش استفاده از آن در مدیر و آموزگار وجود نداشته که خود مشکلی جدی است اما نبود این گونه وسایل، توجیهی به عدم تلاش برای دست یابی به آن نمی باشد.

د) فقدان آموزش معلمان در استفاده از وسایل آموزشی از مشکلات این کلاس هاست. [۴]

راه حل (۱) دانش آموزان در ساعت هنر می توانند با هدایت معلم ابزار و وسایلی بسازند که در تدریس بعنوان وسیله کمکی آموزشی مورد استفاده قرار گیرد. ساختن بسته های ده تایی و چرتکه های آموزشی به عنوان کاردستی و استفاده از نقاشی دانش آموزان سال هاست که توسط معلمان بعنوان یک شیوه به کار گرفته می شود.

راه حل (۲) تدوین و برنامه ریزی آزمایشات علوم برای یک روز مشخص و به امانت گرفتن این گونه وسایل از مرکز مجتمع یا مدارس برخوردار راه دیگر جبران این نقیصه است.

راه حل (۳) بردن چند جلسه به آزمایشگاه مرکزی اداره ی آموزش و پرورش محل خدمت یا آزمایشگاه مجهز مرکز مجتمع یا مدارس برخوردار با هماهنگی اداره، روش دیگری برای استفاده از وسایل آموزشی است.

راه حل (۴) اما مناسب ترین راه طرح مشکل با اولیاء دانش آموزان است. تحقیقات ثابت نموده است که اگر اولیاء درگیر مسائل آموزشگاه شوند کمک شایانی به حل مشکل خواهند نمود. خرید یک جعبه ی علوم یا ریاضی هزینه ی چندانی ندارد که از عهده ی مردم یک روستا بر نیاید.

راه حل (۵) استفاده از وسایل دور ریختنی در خانه و ساختن وسایل آموزشی

راه حل (۶) اساس آزمایشات علوم بر استفاده از محیط اطراف قرار گرفته است که با وسایل اطراف خانه و مدرسه می توان بسیاری از آزمایشات را انجام داد.

همکاران محترم برخی از وسایل و مواد تهیه و در مطلب جدا با همین عنوان (مواد و وسایل آموزشی در دسترس مدارس چندپایه) قرار داده شده است.

حذف یا کم رنگ نمودن تعدادی از دروس مانند ورزش و هنر

یکی از دلایل آن بحث زمان است که در بالا اشاره شد و دلیل دیگر نگرش معلمان است به گونه ای که اگر از همکاران چندپایه سوال پرسیده شود سه درس اصلی کدام هستند؟ دروس ریاضی، بخوانیم و علوم را اشاره خواهند کرد جالب آن است که از طریق ورزش (مثلا بازی هفت سنگ جمع و تفریق را آموزش داد) و دانش آموز نسبت به شنیدن زنگ ورزش علاقه بیشتری نسبت به درس ریاضی خواهند داشت.

همچنین باید دانست آموزش و پرورش تنها آموختن ضرب و تقسیم نیست، بلکه شکوفا نمودن استعداد های دانش آموزان است. شاید دانش آموزان در ورزش و هنر استعداد بالقوه ای دارد که با اندک عنایتی به بالفعل تبدیل شود. فدا نمودن چنین استعداد هایی به بهانه وقت ظلمی نابخشودنی در حق کودکان بوده و عنصر نشاط و هیجان را از بین می برد از مدرسه فضایی دلگیر و خشک در ذهن دانش آموزان ترسیم می کند.

فعالیت فیزیکی نه تنها در تامین سلامت جسمانی، بلکه در سلامت روانی نیز اثر دارد.

مطالعات کلینیکی نشان داده است که: «اضطراب متوسط و افسردگی در اثر فعالیت فیزیکی بهبودی می یابد.» صاحب نظران

اعتقاد دارند به سه علت زیر دانش آموزان از نظر جسمانی فعال باشند:

- ۱) فعالیت جسمانی ۶۲ درصد برای ایجاد یک احساس خوب روانی و جسمی، محرک قوی به شمار می رود.
- ۲) فعالیت جسمانی ۴۲ درصد در کنترل کردن وزن، داشتن ظاهر متناسب و خوشایند اثر دارد.
- ۳) فعالیت جسمانی ۳۶ درصد باعث راحتی و کاهش استرس می شود. با این همه تحت الشعاع قرار گرفتن این دروس چیزی نیست که به سهولت منکر آن شد.

در ابتدای سال دانش آموزان را در گروه های ورزشی تقسیم و چارچوبی برای فعالیت آنها تنظیم و علاقه ی آن ها را جهت داده و نیز از افراد مطلع در ورزش برای صحبت و هدایت آنان دعوت بعمل آورید. در هنر هم به خلاقیت های کودکان بها دهید. نقاشی تکلیف درسی صرف نیست. بروز دهنده ی تخیلات، آلام، محرومیت ها، ناکامی ها و خوشحالی هاست.

هنرمندان معاصر آرزو می کنند ای کاش مانند کودکان بتوانند نقاشی های خود را ساده و صادقانه عرضه کنند به طوری

که پیکاسو بیان کرده است:

«هنری که هنرمند آگاه آرزوی رسیدن به آن را دارد، هنر کودکان است.»

گاه گاهی نقاشی‌های جالب کودکان را جمع آوری و به فردی که در این زمینه استعداد دارد نشان دهید تا نقاط قوت و ضعف آنها را یادآوری نموده و آنها را راهنمایی کنید. در یک کلام بدانید که دانش آموز حرفی را که در دلش می‌خواهد بگوید، نخواهد گفت، مگر در نقاشی.

پیشنهاد می‌گردد از کتاب و لوحه‌های درس تربیت بدنی در حد ساعت مصوب استفاده گردد و با فعال کردن کتابخانه کلاسی در زنگ هنر به پر بار نمودن زنگ هنر با استفاده از داستان خوانی، داستان گویی، نمایش و ... غنای بیش تری به تدریس ببخشیم [۴].

نتیجه گیری

به منظور برقراری عدالت آموزش نیز شایسته است که به تدریس چند پایه‌ای به عنوان شکل خاصی از آموزش نظر بیفکنیم و روش‌ها و شیوه‌هایی را که معلمان چند پایه بهتر و مناسب‌تر می‌توانند در کلاس درس کار کنند ابلاغ و ارائه دهیم.

هوارد (۱۹۷۴) تاکید کرده است که معلمان هرگز نباید به منظور تقویت نظم و انضباط در کلاس به تهدید متوسل شوند. همچنین او معتقد است که معلمان باید در جلو کلاس از جر و بحث کردن با دانش‌آموزان اجتناب کنند.

گلثوم بشیر حدادان و همکارانش (۱۳۹۴) درباره‌ی مشکلات کلاس‌های چند پایه می‌گویند: «چالش‌ها، همان مشکلات مربوط به کلاس‌های چند پایه، مشکلات مربوط به معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌هاست».

دانستیم که مدیریت و سازماندهی در کلاس‌های چند پایه از کلاس‌های تک پایه دشوارتر است. مدیریت و سازماندهی به عنوان یک رکن از عوامل تدریس موفق، در فرآیند یاددهی-یادگیری تاثیر بسزایی دارد پس ما بر این دانستیم که برای مدیریت بهتر در کلاس درس راهکارهایی را در مقاله‌ی خود ارائه دهیم.

کلاس‌های چند پایه که نقطه مقابل کلاس‌های تک پایه می‌باشد، به دلایل مختلف ذکر شده‌ای که در پژوهش حاضر به آن توجه شد به وجود آمده‌اند.

به هر جهت با وجود این موانع و محدودیت‌ها چالش کلاس چند پایه امری اجتناب ناپذیر است، پس با علم به این موضوع بایستی تمهیدات لازم برای رویارویی با آن در نظر گرفته شود.

کلاس‌های چند پایه علاوه بر محدودیت‌هایی که دارد، دارای مزایا و فوایدی هم هست که آن را در پژوهش بر شمردیم اما یک مشکل اساسی کمبود اطلاعات و دانش خاص معلم در این راجب می‌باشد.

امید است که وزارت آموزش و پرورش به انضمام تلاش خود معلمان گرانقدر، با افزایش کسب تجارب و دانش در زمینه مربوطه کلاسی پر بار تر و مفید تر را ارائه نمایند.

منابع و مراجع

- [۱] آقازاده، محرم، فضلی، رخساره، راهنمای آموزش در کلاس‌های چند پایه، تهران، نشر آبیژ، ۱۳۸۴.
- [۲] مرتضوی زاده، حشمت الله، راهنمای تدریس در کلاس‌های چند پایه، چاپ چهاردهم، تهران، انتشارات عابد، ۱۳۹۳.
- [۳] صمدیان، صمد، شیوه اداره و تدریس در کلاس‌های چند پایه، تهران، نشر جمالی، ۱۳۸۵.
- [۴] سلطانی تهرانی محمد، مشکلات کلاسهای چند پایه انتشارات سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی: ۱۳۷۶.
- [۵] رئوف رضایی، رضا، برنامه‌ریزی، تدریس و اداره‌ی کلاس‌های چند پایه، دوره‌ی کاردانی تربیت معلم، تهران، انتشارات شرکت چاپ و نشر ایران، ۱۳۶۸.
- [۶] جعفری، وزارت آموزش و پرورش، دفتر همکاری‌های علمی بین المللی، ۱۳۷۹.
- [۷] متین، نعمت الله، آموزش ابتدایی و کلاسهای چند پایه، روزنامه‌ی نگاه، سال نهم شماره ۱۵۷، ۱۳۷۹.